

DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-02/142-153>

УДК (UDC) 94 (460) «1939/1975»: [351 : 305-055.2]

PARTICIPATION OF WOMEN IN THE MANAGEMENT SYSTEM IN SPAIN DURING THE REGIME OF F. FRANCO

Julia Bachynska*

Abstract

The purpose of the article is to analyse the level of access of Spanish women to the system of governance and to highlight informal barriers to this access in the context of diminishing rights and freedoms under Franco's regime. The study of women's participation in governance is part of a wider range of gender studies relating to the period of Franco's dictatorship. The problem is relevant in view of the importance of studying the impact of gender stereotypes and prejudices on inequality of working conditions and pay, and opportunities for career advancement.

The methodological basis of the study is based on the approaches of gender studies, political and social history. The following methods were used to accomplish the research objectives: diachronic, retrospective, and historical and genetic. The object of the study is gender inequality in Spain under the Franco regime. Despite the existence of extensive research on these issues, informal barriers that prevent women from reaching the top of their careers remain insufficiently studied. The legal mechanisms for restricting women's economic independence, participation in labour relations and access to prestigious positions also require more detailed research.

The scientific novelty of the study is to generalise and systematise the mechanisms of building political, administrative and social barriers to women's access to participation in labour and socio-political activities in Spain under the Franco regime. The article also highlights the influence of the official ideology of Francoism, the involvement of religious and social institutions in the formation of gender roles, their distribution and consolidation, the curtailment of the process of women's emancipation and the establishment of a system of gender discrimination in the main spheres of public life.

Conclusions. The socio-political system formed by Franco's regime was institutionally based on patriarchal principles that limited women's socio-political rights and their presence in public life, including in the public administration system. However, within the official discourse, specific forms of women's involvement in phalangist structures, such as the «Women's Section», were created. They played a supportive role in the social and educational spheres, which allowed for the instrumentalisation of women's participation to deepen the indoctrination of the population. Some women held symbolic positions, but they were exceptions that proved the rule. It was only in the 1960s and 1970s, under the influence of liberalisation, that the first practical steps were taken to overcome gender inequality in the administrative sphere. The results of this analysis confirm the hypothesis that there are not only legislative but also informal barriers to women's access to leadership positions within the framework of gender relations established by Franco's regime.

Keywords: access to the management system, gender inequality, the regime of F. Franco, family-oriented roles, gender-role models, labor activity

* Postgraduate student of the Department of World History and International Relations, Zaporizhzhia National University, Zaporizhia, Ukraine. E-mail: ubachinska07@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3939-955X>

УЧАСТЬ ЖІНОК У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ В ІСПАНІЇ ЗА ЧАСІВ РЕЖИМУ Ф. ФРАНКО**Юлія Бачинська*****Анотація**

Мета статті – проаналізувати рівень доступу іспанських жінок до системи управління та висвітлити неформальні бар'єри на цьому шляху в умовах зменшення прав і свобод за режиму Ф. Франко. Дослідження участі жінок в управлінні є частиною ширшого кола гендерних досліджень, які стосуються періоду диктатури Ф. Франко. Проблема є актуальною з огляду на важливість дослідження впливу гендерних стереотипів і упереджень на нерівність умов праці та її оплати, можливості просування по кар'єрних сходах.

Методологічна база дослідження ґрунтується на використанні підходів гендерних студій, політичної та соціальної історії. Для виконання поставлених наукових завдань використано такі методи: діахронічний, ретроспективний та історико-генетичний. Об'єктом дослідження є гендерна нерівність в Іспанії за режиму Ф. Франко. Незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень з окреслених питань, неформальні перешкоди, які заважали жінкам досягти вершини кар'єри, залишаються недостатньо дослідженими. Більш детального дослідження потребують також правові механізми обмеження економічної незалежності жінок, їх участі у трудових відносинах і доступу до престижних посад.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні та систематизації механізмів побудови політичних, адміністративних та соціальних бар'єрів щодо доступу жінок до участі у трудовій та суспільно-політичній діяльності в Іспанії за режиму Ф. Франко. Також виділено вплив офіційної ідеології франкізму, залучення релігійних та соціальних інституцій до формування гендерних ролей, їх розподілу та закріплення, згортання процесу емансипації жінок і встановлення системи гендерної дискримінації в основних сферах суспільного життя.

Висновки. Соціально-політична система, сформована режимом Ф. Франко, інституційно базувалась на патріархальних принципах, які обмежували соціально-політичні права жінок та їх присутність у публічному житті суспільства, в тому числі, у системі державного управління. Але в рамках офіційного дискурсу було створено специфічні форми залучення жінок до фалангістських структур, таких як «Жіноча секція». Вони відігравали допоміжну роль у соціальній та освітній сферах, що дозволяло інструменталізувати жіночу участь для поглиблення індоктриналізації населення. Деякі жінки займали символічні посади, але це були винятки, які підтверджували правило. Лише у 1960-х – 1970-х рр. під впливом лібералізації були зроблені перші практичні кроки для подолання гендерної нерівності в адміністративній сфері. Результати здійсненого аналізу підтверджують гіпотезу про наявність не лише законодавчих, а й неформальних бар'єрів для доступу жінок до керівних посад в рамках гендерних відносин, встановлених режимом Ф. Франко.

Ключові слова: доступ до системи управління, гендерна нерівність, режим Ф. Франко, сімейно-орієнтовані ролі, статево-рольові моделі, трудова діяльність

* аспірантка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету, Запоріжжя, Україна. E-mail: ubachinska97@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3939-955X>

Цитування: Бачинська, Ю. (2025). Участь жінок у системі управління в Іспанії за часів режиму Ф. Франко. *Консенсус*, 2, 142-153. <https://doi.org/10.3110/consensus/2025-02/142-153>

URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/175>

Постановка проблеми. Гендерна рівність у доступі до владних, престижних і часових ресурсів – важлива складова рівності громадян та успішного розвитку суспільства. Проблема гендерної рівності у сфері трудових відносин дозволяє концептуалізувати явища гендерної дискримінації та гендерних стереотипів. Уявлення про соціальні ролі, базовані на біологічному детермінізмі, закріплюють практику нерівного розподілу основних ресурсів через механізми соціальних інституцій.

Проблема є актуальною з огляду на важливість вивчення впливу гендерних стереотипів та упереджень на нерівність умов трудової діяльності та її оплати, можливості просування кар'єрними щаблями. Дослідження цих явищ на прикладі Іспанії дозволить також визначити основні тенденції щодо самореалізації жінок в рамках гендерної політики режиму Ф. Франко.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема гендерної нерівності у сфері трудових відносин за режиму Ф. Франко знайшла відображення у наукових студіях багатьох науковців. Наявні напрями у вивченні цього питання можна класифікувати так: вплив соціо-культурного контексту та релігійного чинника на імплементацію гендерної нерівності через соціальні інституції; правове становище іспанських жінок за часів режиму Ф. Франко; специфіка подолання гендерної нерівності в Іспанії під час демократичного переходу.

Якщо виділити соціально-культурний аспект, варто перелічити таких науковців, чиї дослідження стосувались цього напрямку: Х. Рока і Хірона¹, С. Мартін Гутьєрес², М. Морено Секо³, Р. Мінгуес Бласко⁴, С. Родрігес Лопес⁵.

Х. Рока і Хірона досліджував гендерні ролі та концепції гендерних взаємовідносин, спираючись на методологію культурної антропології. У зазначеній статті автор розглянув «концепцію жінки» в період режиму Ф. Франко, аналізуючи вплив соціо-культурних та ідеологічних установок на юридичні та практичні механізми обмеження доступу жінок до працевлаштування.

¹ Roca i Girona J. Los (no) lugares de las mujeres durante el franquismo : el trabajo femenino en el ámbito público y privado. *Gerónimo de Uztariz*. Pamplona, 2005. № 21. P. 81-99.

² Martín Gutiérrez S. Obreras y católicas. De la formación a la movilización. Roles de género y compromiso temporal de la Hermandad Obrera de Acción Católica Femenina (HOACF) en España (1946-1970): tesis doctoral: 5504.02 / Universidad Complutense de Madrid. Madrid, 2017. 493 p.

³ Moreno Seco M. Cruce de identidades: masculinidad, feminidad, religión, clase y juventud en la JOC de los años sesenta. *Historia y Política*. Madrid, 2017. № 37. P. 147-176.

⁴ Mínguez Blasco R. Religión, género e historia oral. Una aproximación a las actitudes sociales de las mujeres católicas durante el franquismo. *Trobada Internacional Investigadorxs del Franquisme*. Valencia, 2019. № 10. P. 372-386.

⁵ Rodríguez López S. La Sección Femenina, la imagen del poder y el discurso de la diferencia. *Feminismo/s*. Alicante, 2010. № 16. P. 233-257.

С. Мартін Гутьерес у своїй докторській дисертації розкрила еволюцію впливу католицької соціальної доктрини на стан гендерних відносин в Іспанії за часів режиму Ф. Франко на прикладі «Робітничого братства Католицької Жіночої дії» (1946–1970).

М. Морено Секо розглянула зміну дискурсу в Іспанії у 1960-х рр. щодо гендерної ідентичності на прикладі організації «Християнська робітничка молодь». Авторка дослідила зміну цієї парадигми у контексті соціальних, політичних і релігійних змін, які були на той час актуальними не лише для іспанського суспільства.

Темі правового становища іспанських жінок за часів режиму Ф. Франко присвячували свої роботи Х.Р. Родрігес Ямосі⁶, М. Солер Гайо⁷, М.А. Морага Гарсія⁸, Т. Рабасас Ромеро і С. Рамос Самора⁹.

Х.Р. Родрігес Ямосі у своїй науковій праці розглянув правове становище іспанських жінок протягом 20 ст. і його вплив на різні сфери соціального та приватного життя жінок.

М. Солер Гайо у своїх наукових розробках звертався до теми гендерної нерівності в університетському середовищі в період режиму Ф. Франко, досліджуючи формальні та неформальні обмеження, дискримінацію за статевою ознакою.

Т. Рабасас Ромеро і С. Рамос Самора у своїй науковій праці звертались до проблеми поширення наративів гендерної нерівності через систему освіти та підконтрольні «Жіночій секції» структури, в тому числі, друковані видання.

Проблематика подолання гендерної нерівності та її наслідків в Іспанії під час демократичного переходу відображена у науковому доробку Р. Руїс Франко¹⁰, А. Калво Салвадор, Т. Сусінос Рада та М. Гарсія Ластра¹¹.

Р. Руїс Франко висвітлювала питання соціальних змін в період лібералізації франкістського режиму та переходу до демократії, зокрема кроки, здійснені для подолання гендерної дискримінації. Гендерний підхід було покладено в основу аналізу законодавчих змін та демократичних перетворень в іспанському суспільстві.

Попри наявні ґрунтовні дослідження з окресленої проблематики, залишаються недостатньо дослідженими неформальні перешкоди, які заважали досягненню жінками кар'єрних вершин. Також потребують детальнішого дослідження правові

⁶ Rodríguez Llamosí J.R. Cien años de desigualdad. La situación legal de la mujer española durante el siglo XX. *XI Congreso virtual sobre Historia de las Mujeres (15 al 31 de octubre de 2019)*. Jaen, 2019. P. 693–724.

⁷ Soler Gallo M. Sé mujer antes que estudiante: el ideal de mujer universitaria de la Sección Femenina durante el primer lustro del franquismo. *La mujer en la historia de la universidad. Retos, compromiso y logros*. Salamanca, 2018. P. 75–87.

⁸ Moraga García M.Á. Notas sobre la situación jurídica de la Mujer en el Franquismo. *Feminismo/s*. Alicante, 2008. № 12. P. 229–252.

⁹ Rabazas Romero T., Ramos Zamora S. La construcción del género en el franquismo y los discursos educativos de la Sección Femenina. *Encounters on Education*. Madrid, 2006. № 7. P. 43–70.

¹⁰ Ruiz Franco R. Nuevas leyes para nuevos tiempos políticos: el lento pero firme caminar hacia la construcción de la igualdad de género en España (1970–1985). *Spagna contemporanea*. Madrid, 2019. № 55. P. 35–53.

¹¹ Calvo Salvador A., Susinos Rada T., García Lastra M. El largo camino hacia la coeducación un análisis de las etapas de la educación de las mujeres a partir de tres relatos de vida escolar. *Revista de Educación*. Madrid, 2011. № 354. P. 549–573.

механізми обмеження економічної незалежності жінок, їх участі у трудових відносинах та доступу до престижних посад. Розв'язання зазначеної наукової проблеми потребує аналізу співвідношення традиційних і законодавчих норм.

Мета статті – проаналізувати рівень доступу іспанських жінок до системи управління та виокремити неформальні бар'єри на цьому шляху в умовах зменшення прав і свобод за режиму Ф. Франко.

Сформульована мета передбачає розв'язання цілої низки конкретних завдань, а саме: встановити системні ознаки обмеження економічної незалежності жінок, доступу до ринку праці та вибору професії; проаналізувати рівень залученості жінок до системи управління; охарактеризувати ідеологічні конструкти та упередження, які обмежували доступ жінок до керівних посад; дослідити еволюцію гендерних відносин в Іспанії за режиму Ф. Франко на прикладі ідеологічних концепцій, правових норм та життєвих практик.

Виклад основного матеріалу. В період існування Другої Іспанської республіки на законодавчому рівні жінки були зрівняні в правах із чоловіками. Одним із основних досягнень на шляху досягнення гендерної рівності було надання у 1931 р. жінкам права голосувати на виборах, незалежно від їх сімейного статусу. Участь жінок у політичному житті реалізовувалась також через право бути обраною до державних інституцій. В цей період вперше було обрано жінок-депутатів до Іспанських Кортесів: Клару Кампоамор від «Радикальної партії», Вікторію Кент від «Республіканської Лівій партії» і Маргариту Нелькен від «Соціалістичної партії»¹².

Громадянська війна 1936–1939 рр. та встановлення режиму Ф. Франко істотно вплинули на правовий статус жінок і рівень їхньої залученості до роботи у державних інституціях. Ідеологія франкізму, яка спиралась на католицьку модель жінки та консервативні цінності, окреслювала соціальні ролі з позиції патріархальної моделі взаємодії між статями. Гендерна нерівність була вбудована у соціальні інституції та іспанське законодавство.

Для франкізму у сфері гендерної політики була притаманна гендерна поляризація – абсолютизація відмінностей між чоловіками і жінками, що відображається у гендерних стереотипах та гендерних рольових моделях. Відповідно до цих ідеалів, іспанка повинна була присвятити себе родині та вихованню дітей – саме це було її «фронтом», адже на неї покладалось завдання виховувати наступні покоління і закладати їх ціннісні орієнтації.

9 березня 1938 р. на підконтрольних повстанцям територіях було опубліковано декрет про затвердження «Трудового порядку». У першому пункті другого розділу вказано, що «жінкам заборонено працювати в нічну зміну», а також «регламентується домашня робота і заміжні жінки звільняються від роботи в майстернях і на фабриках»¹³.

¹² Rodríguez Llamosí J.R. Cien años de desigualdad. La situación legal de la mujer española durante el siglo XX. *XI Congreso virtual sobre Historia de las Mujeres (15 al 31 de octubre de 2019)*. Jaen, 2019. P. 696.

¹³ Decreto aprobando el Fuero del Trabajo formulado por el Consejo Nacional de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. *Boletín Oficial del Estado*. 1938. № 505. P. 6178–6181. URL: <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1938/505/A06178-06181.pdf>

«У 1940-х роках жінкам закрили доступ до наступних посад: державний юрист, агент біржі та фондового ринку, лікар, тюремний офіцер, митний технік, технічний інспектор праці, прокурор, суддя, магістрат, а також вони були виключені з доступу до дипломатичного корпусу, корпусу реєстраторів майна та корпусу нотаріусів»¹⁴.

Політика, спрямована на збільшення народжуваності, впровадження консервативних і націонал-католицьких засад у політичне та соціальне життя окреслили межі для професійної зайнятості жінок. Для них були доступними посади у сфері освіти та медицини, як такі, що найбільше відповідали франкістським ідеалам «іспанської жінки».

Низькі показники жіночої трудової зайнятості в період режиму Ф. Франко, особливо на першому етапі його існування, пояснюються специфікою трудових відносин того періоду та їх законодавчим регулюванням. До розряду працюючих не включали заміжніх жінок, які виконували роботу на дому, залучалися до сімейного бізнесу, або працювали у сільській місцевості¹⁵. Тож, хоча законодавство перешкоджало залученості заміжніх жінок до ринку праці, на практиці вони працювали, але як правило, без відлучення від дому і отримання заробітної плати. По суті, цей вид трудової зайнятості розглядався як виконання додаткової домашньої роботи і не включався до статистичних даних.

У статті 58 «Закону про трудовий договір» (I книга) від 26 січня 1944 р. вказано: «Виплата заміжній жінці винагороди за її працю є дійсною, якщо не підтверджено заперечення чоловіка...»¹⁶. У випадку вступу в законну силу оскарження чоловіка, цю справу має розглянути бюро із працевлаштування, а за його відсутності в зазначеній місцевості – необхідно було звернутися до муніципального судді. Саме він на основі наведених доказів мав дати чи відхилити дозвіл на отримання жінкою заробітної плати за свою роботу¹⁷.

У журналах, які видавались «Жіночою секцією», давались рекомендації щодо професій, які в інтерпретації франкістської ідеології відповідали «жіночим рисам характеру». Серед запропонованих були професії секретаря, кравчині, комісіонера або торгового представника, гувернантки, викладача, практиканта, косметолога, телефоністки¹⁸. Така вибірка пояснювалась тим, що виконання жінкою професійних обов'язків не повинно суперечити її «турботливій та співчутливій природі».

¹⁴ Rodríguez Llamosí J.R. Cien años de desigualdad. La situación legal de la mujer española durante el siglo XX. *XI Congreso virtual sobre Historia de las Mujeres (15 al 31 de octubre de 2019)*. Jaen, 2019. P. 711-712.

¹⁵ Roca i Girona J. Los (no) lugares de las mujeres durante el franquismo: el trabajo femenino en el ámbito público y privado. *Cerónimo de Uztariz*. Pamplona, 2005. № 21. P. 89.

¹⁶ Decreto de 26 de enero de 1944 por el que se aprueba el texto refundido del Libro I de la Ley de Contrato de Trabajo. *Boletín Oficial del Estado*. 1944. № 55. P. 1632. URL: <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE//1944/05/A01627-01634.pdf>

¹⁷ Там само.

¹⁸ Soler Gallo M. Sé mujer antes que estudiante: el ideal de mujer universitaria de la Sección Femenina durante el primer lustro del franquismo. *La mujer en la historia de la universidad. Retos, compromiso y logros*. Salamanca, 2018. P. 83.

Отримання жінкою вищої освіти не розглядалось як частина життєвої стратегії, натомість пріоритетною була приватна сфера.

Обмеження заміжніх жінок у здійсненні трудової діяльності здійснювалось не лише за допомогою заборон. Для досягнення цієї мети франкістський режим використовував також заохочувальні заходи. Так звана «Винагорода за весільний посаг» була фінансовою компенсацією жінці, яка виходячи заміж звільнялась з роботи. Існувала система фінансової допомоги сім'ям, позик для молодят і субсидіювання багатодітних родин. Якщо після вступу в шлюб жінка продовжувала працювати, родина втрачала так звані «сімейні бали». Також в цій ситуації дружина мала отримати дозвіл від чоловіка на продовження трудової діяльності. Заміжжя закривало для жінки перспективи роботи в дипломатичному корпусі, у сфері юриспруденції та поліції. Державні та напівдержавні установи під час працевлаштування вимагали від своїх працівниць підписати декларацію про добровільне звільнення в разі заміжжя¹⁹.

Офіційна ідеологія франкізму чітко окреслювала сфери самореалізації жінок – родинне коло і дім, залишаючи мало можливостей для обрання іншої життєвої моделі. Та все ж існував люфт, скориставшись яким жінка могла побудувати кар'єру – це була служба в рамках франкістських інституцій.

Організація «Католицька дія» ставила собі за мету поширення християнського вчення через гуманітарну та просвітницьку діяльність. Принципи цього об'єднання ґрунтувалися на католицькому традиціоналізмі і відповідали консервативним основам католицької церкви Іспанії. На першому етапі існування цієї організації, її діяльність цілковито відповідала політичним, соціальним і культурно-релігійним доктринам франкістського режиму²⁰.

«Католицька дія» залучала жінок до своєї діяльності, але чітко розмежовуючи сфери діяльності за статевою приналежністю. Це обумовлювалось сприйняттям жінок та чоловіків у рівній мірі захисниками релігії та концепцією взаємодоповнюваності між статями. Відрізнялись області активної діяльності: якщо від чоловіків очікувалась зосередженість на політиці, то фемінний ідеал співвідносився із благодійною діяльністю та моральним контролем²¹.

Значна частина членкинь цієї організації належала до аристократії та вищої буржуазії, разом з тим, до її лав належали і представниці нижчих соціальних класів²². В рамках церковної ієрархії жінкам було важко досягти високого становища. Як правило вони працювали на посадах низового рівня, або досягали середньої ланки керівництва.

¹⁹ Roca i Girona J. Los (no) lugares de las mujeres durante el franquismo: el trabajo femenino en el ámbito público y privado. *Gerónimo de Uztariz*. Pamplona, 2005. № 21. P. 91.

²⁰ Moreno Seco M. Cruce de identidades: masculinidad, feminidad, religión, clase y juventud en la JOC de los años sesenta. *Historia y Política*. Madrid, 2017. № 37. P. 154.

²¹ Там само.

²² Rodríguez Llamosí J.R. Cien años de desigualdad. La situación legal de la mujer española durante el siglo XX. *XI Congreso virtual sobre Historia de las Mujeres (15 al 31 de octubre de 2019)*. Jaen, 2019. P. 701.

Католицька церква поширювала свій вплив також на робітників, зокрема приділяла увагу пастирській роботі серед робітниць. Виконання цих обов'язків здійснювалось через жіночі відділи «Католицької дії». На єпархіальні ради покладалась обов'язки із формування керівних кадрів серед робітниць через діяльність навчальних гуртків, лекційні заняття і роботу релігійних організацій²³. Місія релігійного просвітництва серед представників робітничих професій пояснювалась потребою у їх залученні до ідеологічного та релігійного дискурсів франкістського режиму. Традиційно вважалось, що робітниче середовище легко піддавалось агітації лівих політичних партій. А тому держава докладала додаткових зусиль на проведення ідеологічної роботи всередині цього соціального прошарку.

Семінари, лекції, розважальні заходи та друковані видання «Католицької дії» спрямовувались на просвітницьку роботу серед працівниць у дусі націонал-католицизму: тобто насаджування ідеалів християнства у поєднанні із консервативними уявленнями про роль та місце жінки в суспільстві. «Для «Католицької дії» робітниця-християнка була тією, хто піклувалась про потреби своєї сім'ї з доброзичливістю і поступливістю, чий обов'язок полягав у передачі католицької духовності своїм дітям і чоловікові...»²⁴.

У другій половині 1950-х років відбувається поступова зміна сприйняття ролі жінки в сім'ї та суспільстві на користь більшого залучення до трудової діяльності поза домом. Хоча подібні зрушення не викликали позитивної реакції серед значної частини іспанців, відзначимо, що вони сприймалися радше як малоприємна, але необхідність: «Відхід жінок з дому вважається соціальним явищем століття, необхідним і нестримним, яким би протиприродним це не здавалося»²⁵. Дилема, перед якою постало державне керівництво, полягала у необхідності створення образу іспанської жінки, який би відповідав як пропагандистським концептам, так і соціально-економічними інтересами.

Традиційними для жінок вважались професії медсестер, вчителів, виховательок, соціальних працівниць, хатніх робітниць та фармацевтів – тобто пов'язані з навчанням і вихованням, медичним та побутовим обслуговуванням. Відображенням змін стала поява у пресі критичних зауважень щодо обмеженості жінок у професійному виборі завдяки нав'язаним шаблонам про основну місію жінки – бути дружиною і матір'ю. Індикатором були тези про те, що жінки здатні до інтелектуальної праці та виконання управлінських обов'язків²⁶.

Закон від 22 липня 1961 р. «Про професійні та трудові політичні права жінок» декларував «Принцип недискримінації за ознакою статі чи статусу щодо володіння та

²³ Martín Gutiérrez S. *Obreras y católicas. De la formación a la movilización. Roles de género y compromiso temporal de la Hermandad Obrera de Acción Católica Femenina (HOACF) en España (1946-1970)* : tesis doctoral : 5504.02 / Universidad Complutense de Madrid. Madrid, 2017. P. 95.

²⁴ Там само.

²⁵ Rabazas Romero T., Ramos Zamora S. *La construcción del género en el franquismo y los discursos educativos de la Sección Femenina. Encounters on Education*. Madrid, 2006. № 7. P. 54.

²⁶ Там само. P. 55.

здійснення іспанцями політичних, професійних і трудових прав...»²⁷. Але на заміжніх жінок накладались обмеження щодо участі у трудовій діяльності, зокрема цим законом закріплювались норми «Цивільного кодексу» 1958 р. та «Трудового порядку» 1938 р. Чинною залишалась норма про «звільнення заміжніх жінок від роботи в майстернях та фабриках», проте в самому законі вона тлумачилась не як обмеження професійного вибору, а піклування про фізичне здоров'я заміжніх жінок та можливість для них обирати серед професій іншого типу²⁸.

Але попри реформування законодавства, на практиці існувала інерція моделей соціальної взаємодії попередніх періодів. Суспільні трансформації не завжди відповідали темпу адміністративно-законодавчих змін.

Станом на початок 60-х років організація «Християнська робітничка молодь» як і більшість іспанських інституцій цього періоду переживала етап переорієнтації та пристосування до умов лібералізації франкістського режиму. Але це поєднання старих та нових тенденцій відмітив дослідник Мартінес Ойос, який вказував на протиріччя в риторичі «Християнської робітничої молоді»: з одного боку – це вбачання основної цілі жінки у підтриманні «домашнього вогнища та родинного затишку», а з іншого – сприйняття праці як необхідного атрибуту для почуття власної гідності²⁹.

Молодих робітниць продовжували сприймати радше як майбутніх дружин та матерів, аніж як кваліфікованих спеціалісток³⁰. Обговорення проблем робітниць тривалий час не знаходило необхідного розуміння та підтримки. На участь жінок у трудових відносинах накладались стереотипи про різницю у сферах самореалізації та соціального життя для представників різних статей. Але тенденція відходу від релігійної до робітничої спрямованості «Християнської робітничої молоді» позначилась у публічних виступах її керівництва: Аїда Фуентес у 1964 р. заявила про бажання молодих робітниць мати рівні права із жінками інших соціальних класів³¹.

У 1964 р. у офіційній пресі було опубліковано дані щодо стану трудової зайнятості жінок в Іспанії, порівняно з іншими державами: «16% працюючого населення в Іспанії складають жінки, порівняно з 35% у Франції, 36% у Західній Німеччині, 25% в Італії, 31% в Англії або 27% у США»³². Зростання кількості жінок, які здобували вищу освіту, мало би свідчити про покращення можливостей для професійного розвитку. Але на практиці виникали перепони пов'язані із

²⁷ Ley 56/1961, de 22 de julio, sobre derechos políticos profesionales y de trabajo de la mujer. *Boletín Oficial del Estado*. 1961. № 175. P. 11004. URL: <https://www.boe.es/boe/dias/1961/07/24/pdfs/A11004-11005.pdf>

²⁸ Там само.

²⁹ Moreno Seco M. Cruce de identidades: masculinidad, feminidad, religión, clase y juventud en la JOC de los años sesenta. *Historia y Política*. Madrid, 2017. № 37. P. 160.

³⁰ Там само. С. 158.

³¹ Там само. С. 164-165.

³² Rabazas Romero T., Ramos Zamora S. del género en el franquismo y los discursos educativos de la Sección Femenina. *Encounters on Education*. Madrid, 2006. № 7. P. 55.

упередженим ставленням. У трудовій сфері жінок продовжували ототожнювати із домашньою працею і підлеглим становищем відносно чоловіків.

У 1960-х роках реформи, вихід із міжнародної ізоляції та стрімке економічне зростання призвели до формування в Іспанії суспільства споживання. Значне розширення ринку праці та потреба у нових трудових ресурсах помітно вплинули на динаміку залучення жінок до трудової діяльності. «Поява «нових жіночих» професій і професій, пов'язаних із розвитком третинного сектора економіки, і відповідний доступ на ринок праці жінок з більш високою професійною підготовкою і з більш забезпечених верств населення також призвело до перегляду концепції праці...»³³.

Ширше залучення жінок до здобуття вищої освіти та роботи поза домом, зміни їх правового статусу викликали дискусію у суспільстві щодо візії гендерних моделей у суспільстві. У щомісячному журналі «Зошити для діалогів» критикувалась практика обмеження соціальних ролей жінок сферою домогосподарства на підставі упередження щодо їх інтелектуальної та психологічної неповноцінності порівняно з чоловіками³⁴.

У 1968 р. під керівництвом Пілар Діас-Плаха було засновано «Іспанську асоціацію жінок-підприємців». Серед цілей організації були: поширення знань щодо підприємницької діяльності, налагодження зв'язків із засобами масової інформації, надання консультативних послуг жінкам-підприємцям. У липні 1971 р. було утворено «Іспанську асоціацію жінок-юристів», статут якої передбачав викорінення на правовому рівні дискримінації жінок та сприяння правовим реформам, направленим на цей процес. У 1973 р. почала роботу Генеральна кодифікаційна комісія Міністерства юстиції. До її Першої секції увійшла група жінок-юристів, серед яких була очільниця «Іспанської асоціації жінок-юристів» – Марія Тело. До її компетенції входило вивчення можливостей реформування цивільного законодавства³⁵. Як результат їх роботи – 2 травня 1975 р. було прийнято закон «Про реформу деяких статей Цивільного кодексу і Господарського кодексу щодо правового становища заміжніх жінок та прав і обов'язків подружжя»³⁶. Законом визнавалась повна дієздатність заміжньої жінки, можливість розпоряджатися подружніми активами, скасовувались норми, згідно яких заміжня жінка залежала від чоловіка.

Висновки. За існування Другої Республіки іспанські жінки вже були дотичними до демократичних перетворень. Натомість, встановлення режиму Ф. Франко нівелювало демократичні здобутки, які визнавали за жінками право

³³ Roca i Girona J. Los (no) lugares de las mujeres durante el franquismo : el trabajo femenino en el ámbito público y privado. *Gerónimo de Uztariz*. Pamplona, 2005. № 21. P. 93.

³⁴ Ruiz Franco R. Nuevas leyes para nuevos tiempos políticos: el lento pero firme caminar hacia la construcción de la igualdad de género en España (1970-1985). *Spagna contemporanea*. Madrid, 2019. № 55. P. 42.

³⁵ Там само. С. 44-47.

³⁶ Ley 14/1975, de 2 de mayo, sobre reforma de determinados artículos del Código Civil y del Código de Comercio sobre la situación jurídica de la mujer casada y los derechos y deberes de los cónyuges. *Boletín Oficial del Estado*. 1975. № 107. P. 9413-9419. URL: <https://www.boe.es/boe/dias/1975/05/05/pdfs/A09413-09419.pdf>

користуватись базовими правами. За період існування соціальне та правове становище жінок пережило трансформацію, яку можна поділити на три етапи.

Перший етап можна хронологічно окреслити періодом від встановлення франкістського режиму до середини 50-х рр. 20 ст. Цей період позначився жорстким консерватизмом, політичними переслідуваннями, воєвничістю та політикою насадження націонал-католицизму. Ідеологія франкізму окреслювала для жінок сімейно-орієнтовані ролі у якості нормативних, в той час як публічна професійна та соціально-політична сфери розглядали у якості суто чоловічих. На законодавчому рівні ця модель гендерних відносин закріплювалась через обмеження доступу жінок до цілого ряду професій і посад. Для відсторонення заміжніх жінок від професійної діяльності було створено цілу низку заохочувальних та примусових заходів.

Другий етап позначився декларуванням змін та прийняттям перших рішень щодо послаблення гендерно обумовлених обмежень. У другій половині 1950-х років почалось поступове зрушення у ставленні до проблеми жіночої праці. Розгорнулася дискусія, яка охоплювала значно глибші пласти суспільного життя, а саме щодо доцільності слідування традиційним статеврольовим моделям. Відповідно до переконань, які переважали у суспільній свідомості, «традиційно жіночими» вважались ті, що відносились до сфери послуг. Вважалося, що саме до таких професій жінки мали схильність і могли реалізувати свій потенціал. Натомість, з'являлись статті в масових засобах інформації, які критикували такий стан справ і заявляли здатність жінок до інтелектуальної праці і обіймання керівних посад. Але практична реалізація цих ідей почалась з 1960-х рр.

Третій етап виступив періодом перших реалізованих змін на шляху подолання гендерної нерівності, і в сфері трудових та соціальних відносин, зокрема. Він охоплює часові рамки від початку 1960-х рр. до завершення періоду франкістського режиму у 1975 р. Проведення широкомасштабних реформ, починаючи з 1959 р., обумовило стрімке економічне зростання та соціальні зміни. Масштабна урбанізація, міграція населення, необхідність залучення нових трудових ресурсів були стимулом для перегляду існуючих засад гендерної політики. В той же час ідеологічні конструкти та повсякденні практики не настільки швидко піддавались адаптації до нових реалій. Тому за позитивних зрушень відносно попередніх періодів, доступ жінок до трудового ринку і керівних посад залишався обмеженим, адже на практиці зміни торкнулись лише частини жінок.

Перспективи подальшого вивчення заявленої проблеми вбачаються у дослідженні залучення жінок до системи управління за режиму Ф. Франко і їх стратифікація в рамках цієї системи.

REFERENCES

- Calvo Salvador, A., Susinos Rada, T. & García Lastra, M. (2011). El largo camino hacia la coeducación un análisis de las etapas de la educación de las mujeres a partir de tres relatos de vida escolar. *Revista de Educación*, 354, 549-573 [in Spanish].

- Martín Gutiérrez, S. (2017). Obreras y católicas. De la formación a la movilización. Roles de género y compromiso temporal de la Hermandad Obrera de Acción Católica Femenina (HOACF) en España (1946-1970). Madrid: Universidad Complutense de Madrid [in Spanish].
- Mínguez Blasco, R. (2019). Religión, género e historia oral. Una aproximación a las actitudes sociales de las mujeres católicas durante el franquismo. *Trobada Internacional Investigadorxs del Franquisme*, 10, 372-386 [in Spanish].
- Moraga García, M.Á. (2008). Notas sobre la situación jurídica de la Mujer en el Franquismo. *Feminismo/s*, 12, 229-252 [in Spanish].
- Moreno Seco, M. (2017). Cruce de identidades: masculinidad, feminidad, religión, clase y juventud en la JOC de los años sesenta. *Historia y Política*, 37, 147-176 [in Spanish].
- Rabazas Romero, T. & Ramos Zamora, S. (2006). La construcción del género en el franquismo y los discursos educativos de la Sección Femenina. *Encounters on Education*, 7, 43-70 [in Spanish].
- Roca i Girona, J. (2005). Los (no) lugares de las mujeres durante el franquismo: el trabajo femenino en el ámbito público y privado. *Gerónimo de Uztariz*, 21, 81-99 [in Spanish].
- Rodríguez Llamosí, J.R. (2019). Cien años de desigualdad. La situación legal de la mujer española durante el siglo XX. *XI Congreso virtual sobre Historia de las Mujeres (15 al 31 de octubre de 2019)*, Jaen, 693-724 [in Spanish].
- Rodríguez López, S. (2010). La Sección Femenina, la imagen del poder y el discurso de la diferencia. *Feminismo/s*, 16, 233-257 [in Spanish].
- Ruiz Franco, R. (2019). Nuevas leyes para nuevos tiempos políticos: el lento pero firme caminar hacia la construcción de la igualdad de género en España (1970-1985). *Spagna contemporanea*, 55, 35-53 [in Spanish].
- Soler Gallo, M. (2018). *Sé mujer antes que estudiante: el ideal de mujer universitaria de la Sección Femenina durante el primer lustro del franquismo*. Romano Martín, Y., Velázquez García, S. & Bianchi, M. (coords.). *La mujer en la historia de la universidad. Retos, compromiso y logros* (p. 75-87). Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca [in Spanish].